

Könyvismertetés

BÚCSÚCSÓK CSIPKERÓZSIKÁNAK

Madonna Kolbenschlag a nő és nőiesség problémáját minden esetben a másik nemhez fűződő viszonyban, a férfi és férfias kontextusban vizsgálja, a két princípium polarításban jelenik meg, kiegészítve és feltételezve egymást.

Madonna Kolbenschlag számos tudományos fokozata mellett a West Virginai Egyetem Egészségügyi Szolgálatának klinikai pszichológusa, pszichiáterként klinikai docens, valamint a nőtudományok adjunktusa. A szerzőnek a magyar kiadáshoz fűződő előszava szerint a saját női életének, halálának és újjászületésének a gyümölcse ez a könyv, amely a személyes identitásfejlődés válságaiból fejlődhetett ki. Mindazt a változást, amely a személyiségben végbemegy, a bennünket körülvevő kulturális mitológia is alakítja, amely évezredek óta leginkább a mítoszok és a tündérmesék révén hatnak ránk.

Az író hat tündérmesét elemez, amelyek (lelki) tükörként működnek, és eszközül szolgálnak a nők életben szerzett tapasztalatainak az értelmezéséhez.

Madonna Kolbenschlag vallja, hogy a mesék példabeszédek arról, hogy a nők mivé lettek, ugyanakkor jóslatok is arról a lelki-szellemi átváltozásról, amelyre a nők korunkban szólíttatnak. A mesék nyelve a szimbólum, s a szimbólumok segítségével tudjuk a mesék üzenetét megérteni, amely a női lélek elakadásairól, küzdelmeiről és önmagára találásáról szól. Kolbenschlag szerint a tündérmesék a nő szocializáció különleges példabeszédei, jó példái annak a kulturális tudatnak, amelyek abba a korba vezetnek vissza, amely megelőzte a nőnek, mint teljes személyiségnek a megszületését.

Csipkerózsika története az író szerint annak az állapotnak a leképződése, amelyet ma is számtalan 17 éves lány él át. Ezek a lányok, ahogyan ma látjuk őket: fiatalok, aggódóak, és elégtelenek magukkal. – S ami mindegyikükben közös vonás: várnak valamire. Ami a fejlődésüket visszaveti, ha ezek a fiatal nők mások elvárásainak szeretnének megfelelni. A Csipkerózsika történetben, a mese szimbolikája szerint a sövény úgy zárja el Csipkerózsikát a külvilágtól, mint ahogy a társadalom adta egyik alternatíva is „sövényrel zárja el” a nőt azoktól a területektől, amelyek a belső lelki fejlődésüket segítik elő. Akik arra vannak programozva, hogy segítségkérő, segítségváró, függő szerepben éljenek, lesznek azok, akikben kisebbségi komplexus alakulhat ki. Közülük kerülnek ki azok a nők, akiknek szükségük lesz a bulvárlapok vagy tv-reklámok stb. tanácsaira. Sokan szeretnének egy külső elvárásnak, egy másféle, a „tökéletes nőről alkotott modellnek” megfelelni. Vannak, akik egész életüket ennek a külső elvárásnak a megvalósítására szentelik, néhányan pedig belehalnak.

A Csipkerózsika-mese arra tanít bennünket, hogy évtizedekig tartó „álomba merülhet”, aki lemond az önmegvalósítás felelősségéről. S szerencsének mondhatja magát az a nő, aki a „másik” tükreben és érintésére megéli az ébredés idejét. Előfordulhat, hogy ez az ébredés a mély álomból csak az élet derekán következik be.

Madonna Kolbenschlag olvasata szerint Csipkerózsika nemcsak a Herceg csókjára vár, hanem saját lényé feltétlen elfogadására is.

Hófehérke története, mint metafora azt példázza, hogy az (édes)anyához fűződő, korai, intim kapcsolat hiánya gátjává válhat az identitás alakulásának. A mese nemcsak Hófehérke fejlődése szempontjából tanulságos, hanem a nőnek, mint „mostohának” a szempontjából is, akinek a tükre a túlzott önszeretetet (nárcizmust) jelképezi. S ez az önszeretet, s magára irányulás, a másik iránt, mint irigység is megjelenik a mesében, s Kolbenschlag szerint a

„mindenhol jelen lévő irigység és a félelem elvágja az embereket minden, a jövőre irányuló bármiféle közösségi cselekvéstől.” Az irigység ellenpólusaként az eredetiséget emeli ki. S amíg az eredeti embernek határozott képe van önmagáról, kellően motivált és eltökélt, és vannak alkotó energiái, addig az irigy személyiség bizonytalan, másikközpontú, az önmaga iránti szorongás vezérli, áldozat és agresszor egyszerre. Az irigy ember nem is annyira arra vágyik, hogy neki is meglegyen az, amit mások birtokolnak, hanem arra az állapotra, amelyben senki sem élvezheti a vágyott tárgyat vagy életmódot. Kolbenschlag szerint az irigység leginkább azokban virágzik ki, akik nem szeretik igazán önmagukat.

Az almának – amit a mostohája nyújt Hófehérkének – a mítoszok szerint ambivalens üzenete és értelme van. Ez az ambivalencia fedezhető fel a görög mitológiában Paris almájában, vagy a Bibliában Évának Ádám felé nyújtott almában is. Jelen esetben Hófehérkének is választania kell: megeszi-e az almát, vagy ellenáll a csábításnak? Mint azt a Teremtéstörténet óta tudjuk, a „bűn kockázata benne rejlik a megtapasztalásban, legyen az akár a szexualitás, szerelem, valamely feladatra való vállalkozás, tudás vagy felfedezés.”

A Hófehérke mese keretében a mostohaanya által nyújtott mérgezett alma képében, a női identitás folyamata nem teljesezhető ki, mert maga a folyamat volt megmérgezve. A mese szerint a továbbfejlődéshez való segítséget Hófehérke csak a transzcendens szférából kaphat.

A mese üzenete, hogy meg kell gyógyítani a nők között fennálló (anya-lánya) kapcsolatot, s úgy szocializálódjunk, hogy életünkben kiüzzünk minden élettágadó elemet. (A szocializáció minden esetben környezetfüggő, s nem az egyén saját döntésén múlik. A gyermekek szocializációjában minden esetben a szülők, tágabb értelemben a család játszik kiemelkedő szerepet.) A női lét akkor válhat teljessé, ha nem „anyánk lányaként” éljük meg a teljességet, hanem elindulunk saját belső fejlődésünk útján.

A Hamupipőke-mesében Madonna Kolbenschlagnak arra a gondolatára hívom fel a figyelmet, amely szerint a munkának spirituális vonatkozása van. A munka által juthat el az ember (a nő is) a világ átalakításáért, s munkánk által válunk valakivé, és teszünk lépéseket a közösségért. A munka akár cél is lehet az üdvözüléshez. „A munka, mint a transzcendenciára való parancs a zsidó-keresztény kultúrkörben gyökerezik.” A szerző szerint ennek a nők vonatkozásában olyan olvasata is van, hogy ha a nők nem kapják meg a lehetőséget arra, hogy aktívan részt vegyenek a társadalom formálásában és a munkavégzésben, akkor lelkiileg és társadalmilag is egyaránt eltörpülnek. A szerző éppen ezért úgy véli, hogy akár „erőszakkal”, s elsősorban a továbbfejlesztés, tanulás, képzés szintjén a nőket ki kell venni a társadalom által szentesített „egzisztenciális gyávaságból”, s ebben a folyamatban a munkának kitüntetett szerepe van.

Ez a gondolatmenet Hamupipőke vonatkozásában úgy jelenik meg, hogy először meg kell barátkoznia lelke természetes és eredeti tartományaival, amelyet a madarak és a mogyoróág szimbolizálnak, s maga mögött kell hagynia mindent, ami eltorzítja, s elsősorban azt a helyet, amelyet Grimm „szutyok-fényeknek” nevez. Majd vállalnia kell a kiszabadulás kockázatát. A mesében benne van az a kettősség, hogy ugyan elfogadja önmaga értéktelenségét, ugyanakkor meg van győződve róla, hogy többre hivatott, és tisztában van saját heroikus szerepével. A mese egyaránt lehet tükör és követendő példa a nők számára.

Aranyfürtöske története nem másról szól, mint az önmagát kereső emberről, aki újabb és újabb szerepekkel próbálkozik, csak hogy megtalálja identitását. A fejlődő léleknek egyre több új szerepet kell megismernie, és meg kell tanulnia azt is, hogy hogyan viszonyuljon a többiekhez. Végül le kell tudnia vetni a rá nem illő szerepeket és forgatókönyveket, hogy ki tudja alakítani igazi önmagát.

Madonna Kolbenschlag szerint „Aranyfürtöske története arra a társadalmi jelenségre világít rá, hogy szembe kell szállnunk a „radikális másikkal”, majd az ezt követő folyamat révén szervesen be kell olvasztanunk ezt a másikat önmagunkba.” Aranyfürtöske a mese végén végül az egyedüllétet választja, mint a teljes autonómia megtalálását.

A történet aktualitása, hogy korunkban a hagyományos társadalmi szerep elvesztése révén az „új identitásra” szert tett nők miként fogják megtalálni azt az „új férfit”, aki megfelel azoknak a változó szerepeknek, amelyeket a fent említett személyes autonómia megkívánhat?

Hogy ezt a jelenséget észrevegyük, a szerző azért tartja fontosnak, hogy be kell merjünk vallani magunknak, hogy a hagyományos család mint struktúra széthullóban van, s ezáltal veszélyeztetetté válik az egyén társadalmi és kommunikációs rendszere is, mivel a társadalmi együttélés normáit és szabályait csak a szocializáció bölcsőjében, a családban kell megtalálnunk.

A szépség és a szörnyeteg mesének M. Kolbenschlag szerint az a szimbolikus üzenete, hogy a szép leány házassága az egykori szörnyvel jelképes esemény: annak a veszélyes szakadéknak az áthidalását jelenti, amely az ember létének állatias és „magasabb” oldalai között tátong. Ez a szakadás vagy elszakadás a mesében betegség formában jelenik meg: először amikor az apa, majd a szörny elszakadnak a szép lánytól és mindattól, amit ez a szépség jelképez, majdnem belepusztulnak. (Érdeemes utánagondolni, hogy ma is mennyi és mennyi betegség keletkezik az egymástól való fájdalmas elszakadásból, a kapcsolatok zavarából és elsorvadásából, s azt a fájdalmat és hiányt, amit nem tud elmondani a száj, fájdalom formájában hordozza /elmondja/ a test.) A mese egyik szimbolikus üzenete, hogy a patriarchális etikett szerint a nőnek nem szabad a férfi titkai után kutatni. (Más műben is, pl. a Kékszakáll történetében a titkos szobára vonatkozó tiltás annak a próbatétele, hogy a feleség tiszteletben tartja-e a férfi hatalmát? A másik szimbolikus üzenet, hogy a saját belsőnkben lévő szörny (a jungi tipológia szerint az „ámyékszemélyiség” megszelídítésével és elfogadásával a másiktól való félelmeink is szertefoszlanak, s a korábban szörnyként megélt másikat képesek leszünk elfogadni és szépnek látni.)

A békakirályfi története jól példázza a férfiak és nők kapcsolatában jelenlévő identitásválságot, illetve azt a szerepváltást, amelyre a mai kor egyaránt megszólít minden embert, nőt, férfit egyaránt. Madonna Kolbenschlagot idézve: „miközben a nők elvetik a „nőiség varázsát, és felfedezik autentikus, eredeti személyiségüket, egyre visszataszítóbbnak találják a hagyományos férfiszerepet. Minél többet dicsekszik a férfiasságával egy férfi, annál inkább hasonlít a békához.” A nő minél inkább megszabadul sztereotip szerepétől, annál kevésbé lesz elfogadható számára a hagyományos szerepeknek megfelelni akaró férfi.

A recenzió írója azért választotta a fenti mű ismertetését, mert a szerzőtől függetlenül, mielőtt a könyvet ismerte volna, maga is érzékenyebbé vált az identitástéma iránt, s más kontextusban egy pszichodráma csoport vezetőjeként, a csoportfolyamatban résztvevők identitás változásaira fókuszált.

Madonna Kolbenschlag *Búcsúcsók Csipkerózsikának* c. könyvének kettős küldetése van a magyar pszichológiai munkák iránt fogékony olvasóközönség számára, amely a női identitás gyökereit kutatja, ill. a napjainkban fellelhető női identitásváltozás irányait keresi. A könyv egyrészt szépen illeszkedik abba a sorba, amely az utóbbi időben kiadott pszichoanalitikus mese-elemzéseket végezték, többek között Bruno Bettelheim, Marie-Luis von Franz munkáira gondolok, amelyek Magyarországon is megjelentek, s akikre Madonna Kolbenschlag is gyakran hivatkozik. A másik felvállalt irány, amelyre maga M. Kolbenschlag is utal a magyar kiadás előszavában, hogy könyvében túllép a mesék „csak” szimbolikus elemzésén, ill. éppen a mesékben megjelenő szimbólumok segítségével próbálja

megközelíteni azt a jelenséget, amely a „nők társadalmi emancipációjának, a spiritualitásnak és a vallásnak a kérdéseit is felvetik”, és ezeknek a tényezőknek a nők életében napjainkban bekövetkezett összefüggéseit keresi.

Mindezek tükrében a „női szabadság” újabb dimenzióit kutatja, amelyről viszont tudja, hogy nem lehet elválasztani attól a történelmi és személyes tapasztalattól, amelyben a nők az életüket töltik. Madonna Kolbenschlag úgy véli, hogy könyve Közép-Európában új nézőpontokkal fogja gyarapítani a női azonosságtudat alakulását. A szerző a mélypszichológia fogalomrendszerével dolgozik. Akik jártasak ebben a gondolkodásmódban és szakkifejezésekben, azok további értelmezési és továbbgondolkodási lehetőséghez jutnak, akik viszont most találkoznak először ezekkel a fogalmakkal, őket további pszichológiai bűvárkodásra serkenti a szerző. Madonna Kolbenschlag holisztikus szemléletre törekszik, s az identitás gyökereit együtt elemzi a zsidó-keresztény kultúrkör szempontjából. Elemzésében a különféle kultúrköri nézetek nem kizárólagosak és kirekesztőek, hanem egymást kiegészítőek és jól ötvöződnek a humanisztikus pszichológiai és pszichoterápiás szemlélettel. Továbbá Isten létét nemcsak transzcendens vonatkozásban említi meg, hanem Isten immanenciáját vallja saját lényünkben is.

A Búcsúcsók Csipkerózsikának c. művet ajánlom mindazoknak, akik elsősorban a saját belső útjukat és fejlődésüket keresik, hiszen csak a személyes változás megtapasztalása révén tudunk másokat – elsősorban a gyermekeinket – a felnőtté válásban segíteni. A könyvet haszonnal forgathatják pszichológusok és pedagógusok, s mindazok, akik a segítő foglalkozásban dolgoznak, legyenek bár nők vagy férfiak, mert csak együtt és egymás által leszünk képesek a jövő nemzedék elhivatott alakítására.

Csokonai Kiadó, Debrecen, 1999.
Horváthné Tóth Borbála